

Dr. atalakitott Belvárosi-templom
MARTON FERENC ELGONDOLÁSA

1937 június 20

VÁSÁRNAI
UTSÁG
MELLEKLET
KÉPES
MAGYARSAĞ

A Belvárosi-templom sorsa

(MÁRTON FERENC
CIKKÉHEZ)

A templom mai formájában, a hídról nézve. Címlapunk ugyanez, de átalakítva

1. A Belvárosi-templom az Erzsébet híddal az Eskü utról mai formájában. 2. Ugyanez, a déli torony lebontása és a járdának az ut magasságába való átépítése után

A Kossuth Lajos utcából: a déli torony eltakarja az Erzsébet-híd északi pylonját

3.

3. A déli hídfő mellől. 4. Ugyanez a déli barokk torony lebontása után, a megmaradt gótkus maradványra épült erkéllyel.

Vasárnapi Újság

AZ ÚJ MAGYARSÁG VASÁRNAPI MELLÉKLETE

A BELVÁROSI TEMPLOM SORSA

Irta és rajzolta: MARTON FERENC

Két éve, amikor a belvárosi templom körüli útépitési munkálatok megindultak, mindenki fellélegzett, mert azt hitte, hogy hosszú időre elintéződött a templom és Erzsébet-hídfő körüli sokat vitatott probléma. A munkálatok befejezése után azonban hamarosan kiderült, hogy a több mint hatvanezer pengős megoldás sem formailag, sem pedig gyakorlatilag nem helytálló és a végleges rendezés kérdése, bár hallgatagon, de annál inkább égetővé vált.

Nem pihentek azok az erők sem, melyek a templom felemelésének és eltolásának, vagy éppen átépítésének gondolatát képviselték, hiszen közben felémelték a budai Flórián-templomot annak dokumentálására, hogy a felemelés és eltolás igenis — lehetséges. Most aztán ismét teljes erővel robbantotta ki a kérdés aktualitását Szendy Károly polgármesternek a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletbe intézett átirata: eredményesen végrehajtható-e a belvárosi templom eltolása és felemelése, vagy helyesebb lenne-e a templomnak egészben vagy részleteiben történő valamilyen átépítése? (Itt kell megjegyeznünk, hogy az elmozdítás költsége: 1.110.000 P; a templom külső és belső restaurálása 390.000 P; a térrendezés 1.000.000 P. — Összesen 2.500.000 P.)

Az átiratból világosan kitűnik, hogy a különböző teendők sokfélesége, nehézsége és a milliós tételeket emésztő végrehajtás időt, megfontolást és céltudatosságot igényel. Itt a türelmetlenség halált jelent. Mindezeket nem lehet a Szent István-évre befejezni, még csak gondolatban sem. Ideiglenes megoldásokkal sem lehet kísérletezni, mert hiszen a város szívében, itt a Dunaparton, valami gyönyörűt, vonzót és maradandót kell alkotni mind a városkép összbenyomása, mind az idegenforgalom emelése szempontjából is. Ennek az átiratnak megfelelően a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet két hosszas ülésén vitatta meg a kérdést. Rendkívül érdekes és értékes előadások hangzottak el, maga Friedrich Lajos főtanácsos is ismertette a Flórián-templom felemelésével kapcsolatos tervének végrehajtását és a belvárosi templomra vonatkozó elgondolását.

Az én véleményem szerint általában a technikai és szakszemponatok domináltak a vita folyamán, mondhatnám a művészi szempontok kárára, ami természetszerűleg érthető is, hiszen annyi ága-boga van ennek a kérdésnek, olyan szívós munkát, elmélyedést kíván a dolgok beható megismerése, új formák, tervek mindmegannyi fedezetnélküli elkészítése, hogy a mai nehéz anyagi viszonyok ezt semmi szín alatt nem teszik lehetővé. De az érdeklődésből

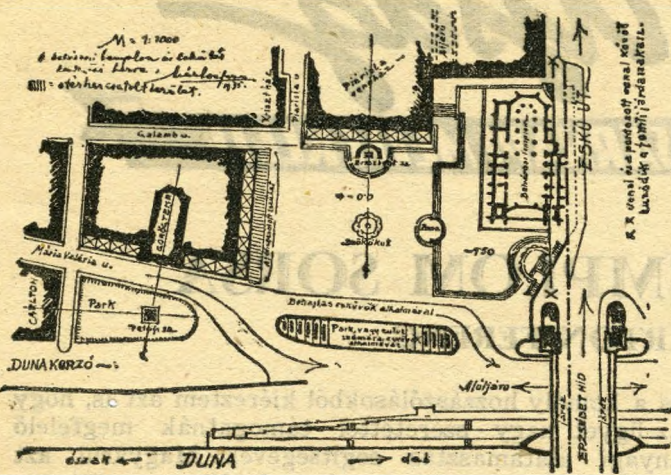
és a komoly hozzászólásokból kiéreztem azt is, hogy az ügyet nagy szeretettel támogatnák megfelelő anyagi alátámasztás segítségével. Magyarul azt mondhatnám, hogy ha a város és állam együttesen valamelyes anyagi megtérítést is helyezett volna kiállításba, teszem azt, nagyobb pályadíjak kitűzésével, vagy akár csak költségmegtérítés címén is, ha mondjuk, az eddig beépített 60.000 pengőt ilyen célokra juttatta volna, bizonyára közelebb jutottak volna a végleges megoldáshoz. Enélkül, valljuk meg, behatóbban csak azok foglalkozhattak a kérdéssel, akiknek esetleg a hivatali elfoglaltságuk ezt lehetővé tette, vagy esetleg nyugdíjasok, akik a szabadfoglalkozást őrök nehéz anyagi gondjaitól legalább részben mentesítve vannak, azokkal szemben, akik tisztán ügyszeretéből, művészi ambícióktól hajtván, boncolgatták, tervezgették ezt a hatalmas és nagy-horderejű feladatot.

Kész tervek szemléltető bemutatása alapján csak természetes, hogy még nagyobb és eredményesebb viták fejlődhetek volna ki. Mert magam is tapasztaltam, két esetben is, hogy a politikai és társadalmi előkelőségek hozzászólásai annyira kimerítették egy-egy vitaest, vagy előadás tárgyalására szánt idejét, valamint a hallgatóság türelmét, hogy amire a szakértők s művészek terveire került a sor, a szokásos ötperces klotür teljes lehetetlenné tette mindannak az eredményes, logikus és érthető megvilágítását, amin például jómagam kisebb megszakításokkal csaknem két esztendeig töprengtem.

Most meg mindent leírni s képekben bemutatni szinte elképzelhetetlen; közel ötven-hatvan fénykép és rajz közlésére volna szükségem, ha mindent ismertetni akarnék. Anyagomat mégis megkísérlem röviden összefoglalni. Tanulmányomat szerettem volna kiadni is egy kisebb füzetben, mert így mégis érthetőbben tárgyalhattam volna a kérdést, de nem volt hozzá egy huncut rézkrajcárom. Szerintem a legelső kérdés az, vajjon a forgalom lebonyolítható-e akadálytalanul, ha a templom, mint műemlék, helyén marad?

Igenis, lebonyolítható, mert a betontechnika mai lehetőségei mellett mind az úttest, mind a templomfelőli járda is teljes szélességben megépíthető, ha a templom déli mellékhajójának felső egynegyed részét feláldozzuk. Ez esetben az úttestet, illetve a járdatestet is megfelelő betonkonstrukcióval alátámasztva, a mellékhajó fölött nekivezetjük a főhajó falának, természetesen diletációs hézaggal. Az úttest nivója és esése megmarad a mai szinten, míg a járdatest a templom homlokzatától kezdődően,

annak egész hosszában vízszintes vonalban haladna el; a szentély mögötti részen azután néhány lépcső-essel csatlakoznék a piarista épület előtti járdatesthez.

Ez a járdatest a templom legkiugróbb részénél, az oratórium mellett is, legalább a két és félméter szélességet meghaladná. Tehát az a forgalom, amely a híd szélességén áthalad, ugyanabban a szélességben akadálytalanul csatlakozhatik elhajlás nélkül a Kossuth Lajos-utca forgalmához. Itt meg kell jegyezni azt, hogy a templomnak az úttest melletti barokk mellékhajója sem különösebb műemlék jelleggel nem bír, sem bent nem rejteget semmiféle műkincset, vagy freskót, amely annak lebontását megakadályozhatná. A templom szentélye mögött pedig egy lépcsőzetes lejáró épülhetne, amely kényelmes lejárást biztosítana a járdatest alatti és a templom mellett elhúzó folyosóhoz, ahonnan a templom falában meglévő régi, gótikus faragványok közvetlen közlőre a legelőnyösebben élvezhetők volnának továbbra is, akár felsővilágítással, akár pedig mesterséges világítás mellett is. Ennek a folyosónak az úttest felőli támfalába szoborreliefeket (kálvária) lehetne beépíteni, esetleg a templom műemlék jellegét dokumentáló más kőfaragványokat.

A továbbiakban a déli tornyot lebontanám a fényképen bemutatott módon és magasságig, mert a Kossuth Lajos-utca felől jövet, teljesen érthetetlenül kiugrik s nem is látható a templom tömegével való szerves összefüggése. Elföldi részben a híd pilonját, lerontja annak gyönyörű monumentális hatását és hosszú útvonalon való nézetben elföldi a híd felé közeledő polgár elől a Budára nyíló gyönyörű kilátást is. Az így lebontott torony a járda fölötti ablakok magasságában egy nyitott terraszból végződne, szobrokkal ékített és alól, a járda fölött, három oldalon áttörve, hogy a gyalogforgalom is akadálytalanul lebonyolítható legyen. Épségben maradna így is a valamikor gótikus torony régi, megmaradt része és a gyalogjáró fölött megnyitott árkád alól látható volna a tizenkettedik századból megmaradt gyönyörű román koszorúpárkány is, mely jelenleg a torony belsejében van az esetleges érdeklődő szeme elől eldugottan.

A templom eszerint csonkatornyú lenne, de ezen, a ránézve előnyös operáción keresztül egyszerűsmindenkorra meg lehetne menteni a mai helyén. Viszont nyerne formai szépségben és monumentalitásban, nem is beszélve arról, hogy a templom szereplő történelmi és építészeti stílus mindenike kívülről is érzékelhető volna. Az arányaiban igen szép barokk homlokzat is kiszabadulna a két torony kö-

zötti kutyaszorítóból s ezenkívül megszűnnék a fel- emelt úttest által kettészelt templomtorony és mellék- hajók széttagolt tömegeinek az egységet zavaró, nyugtalanító hatása.

A feladatot, helyesebben a megoldást, éppen az nehezítette meg legfőképpen, hogy a régi templom az úttest és a tér bármelyik pontjáról való nézetben elfogadható egységes, nyugodt tömeg benyomást kelt- sen, éppen úgy, mint a hét méterrel mélyebben fekvő terület bármelyik részéről tekintve.

Hátra van még a templomhoz s a térre való le- járás kérdése. Ezt a mellékelt perspektivikus toll- rajz és alaprajz szerint gondoltam, még pedig a templom homlokzatára való tekintettel barokk stí- lusban megépített és félmagasságában terraszos ki- képzésű szárnyas lépcsőzettel. Lent, a templom kö- rüli részt a piarista átjáróval egyvonalban, az alap- rajzon jelzett és a perspektivikus rajzon is látható módon és arányokban lesüllyesztém, mintegy más- félméternyire azért, hogy a templom, legalább az alsó területen, visszakapja régi szintjét és eredeti arányait.

Az így lesüllyesztett és a mai térszint nivó- különbséget köröskörül nyolc-tíz soros lépcsőzettel kötném össze.

Az Erzsébet-szobor mai helyére egy gyönyörű, alacsony medencéjű, magas vízugarak lövelésére felszerelt szökőkutat létesítenék, mellyel egy ten- gelyben a templom mellett párhuzamosan szaladó lépcsősor közepére pedig térzene számára egy alkal- mas beugró terraszt építenék.

Az Erzsébet-szobor? Azt hiszem, hogy minde- nekelőtt a nagy Zala mester kitörő örömmel üd- vözölné, ha gyönyörű szoborművét bárki kiszaba- dítaná a mai „Pantheonból”. Én ezt a kupolás megoldást kettészelném és egyik felét a piarista- épület elé is megépítendő árkádsor elé, vagy akár a mai plébánia előtti tér szélén felállítanám, fülkés- kiképzésben, a szobor háttéréül. Tudnék azonban a szobornak még egy jobb helyet is, Budán, a Vár- kert alján, az Ybl Miklós által gyönyörűen megépi- tett, oroszlanos feljáró fölött is.

Itt van a szemünk előtt egy remek és a pesti városrészeknek csaknem egyetlen sokszázados műemléke, a széles, levegős Dunaparton. Mit nem adnának más világvárosok egy ilyen gyönyörű ki- látást nyújtó, friss, budai és dunai levegőben gaz- dag, hatalmas térért! Micsoda kilátás nyílik erre a térre a hídról, a híd mellett szépen megépítendő terrasról, a lejáró lépcsőről, vagy ha úgy tetszik, a budai Dunaparttól és akár a Gellérthegyéről! Mi- csoda lehetőségek!

Ha most ezt a teret bekerítenék egy Halász- bástyaszerű román, vagy akár más, a templom stí- lusaival harmonizáló, lenti és fenti sétánnyal bíró, fedett árkádsorral, melynek egy kiálló szárnya fel- szaladhatna akár a Carlton-szállóig is. Hatalmas és gyönyörű gyülekezőhely lenne itt a Dunaparton, al- kalmas nagy tömegek, nagy megmozdulások szá- mára, akár szabadtéri játékok megrendezésére. S mindez itt, a Dunaparton, ahová betörkollik a Kos- suth Lajos-utca, Petőfi Sándor-utca és a Duna- korzó forgalma!

S az a színes látvány, melyet ez a tér nyujt- hatna, hullámozó tarka embertömegekkel megrakot- tan, nappali vagy éjjeli kivilágításban, műemlékével és mesterien megoldott árkádjával, — mindez való- sággal a káprázat birodalmába tartozik.

Még csak egyet említek futólag a helyszűke miatt. Ha tudniillik a templom körüli teret körül-

övező árkádsor elmaradna, akkor a tér egész vonalán a Dunára és térre néző homlokzatok alatt lehetne megépíteni egy olyan árkádsort, amilyent Bolognában vagy más olasz városokban találunk. Ez esetben természetesen a templom felé néző, összevissza homlokzatú épülettömbök és a fenyegetően kiugró Pucher-ház egy közös nevezőre volna hozandó, mely egységes és harmónikus homlokzatot képezne a templom felé nézetben. A görög templomot háromnegyed részben körülölelő egyházközségi épülettömb nemesen egyszerű vonalaival és formáival szintén összehangolandó lenne.

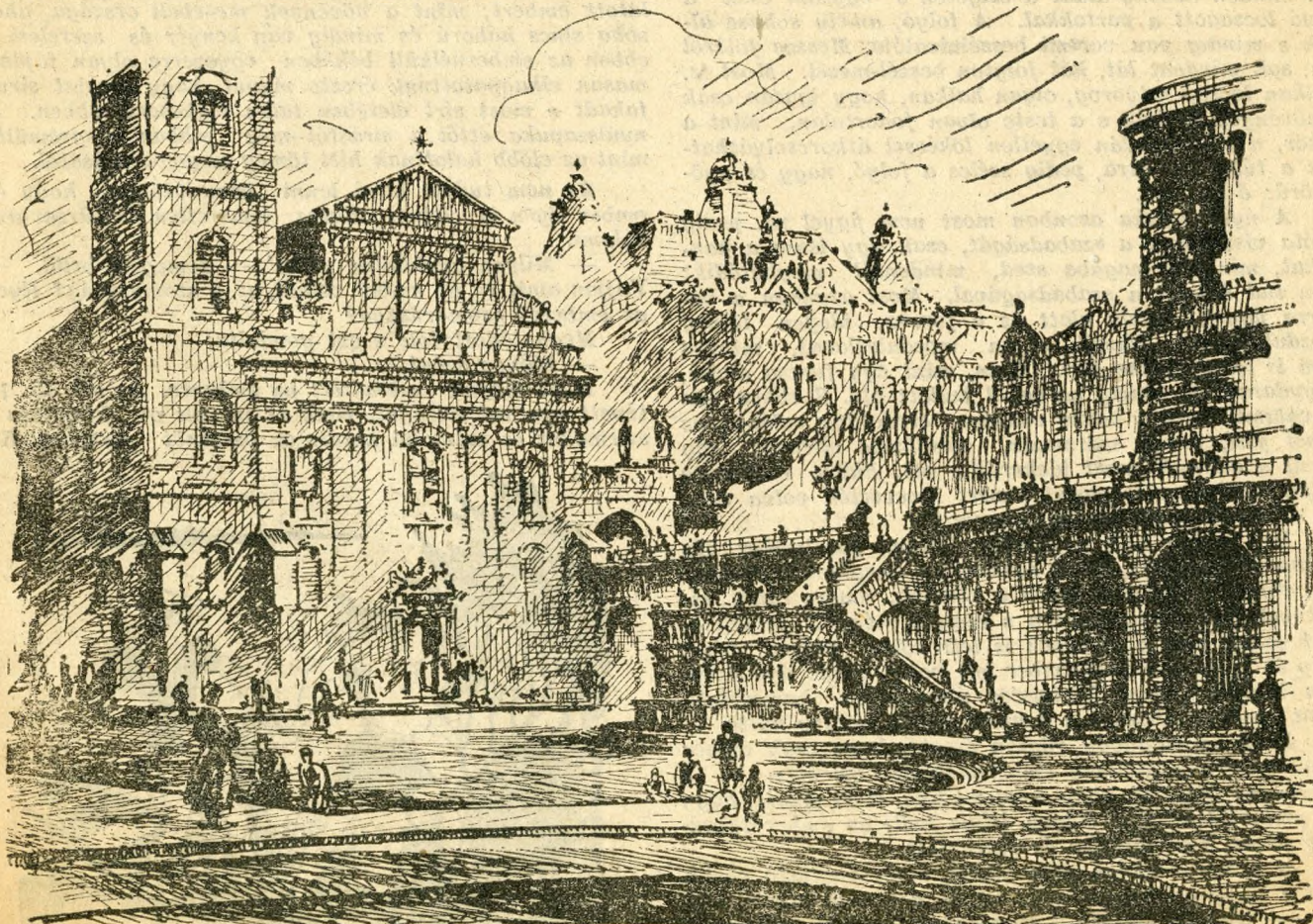
Ybl Miklós valamikor egy gyönyörű, fedett kupolás kutat tervezett (ma is megvan a terv), a görög templom elé. Az új térrendezésnél ide lehetne felállítani a tér sarkáról hátrább hozott Petőfi Sándor-szobrot is. Ezek alá a régi házfalak alá megépítendő árkádsoroknak elkészítése nem képezne nagy nehézséget és megérné a költséget, mert alájuk olyan üzletnegyed lehetne teremteni, akár csak a „Merceria” Velencében. A befalazott tőke, úgy gondolom, néhány év alatt amortizálnának. De nem tartom lehetetlennek ezenkívül a templomot körülövező árkádsor megépítését sem. Legalább forró nyári napokon épügy, mint esős időben kellő védelmet nyujtana a Dunaparton korzózó és jó levegő után áhító pesti közönségnek.

A templom — műemlék; még pedig a legritkábbak közül való. Kell-e ennél beszédesebb dokumentuma a viszontagságos magyar multnak? Itt igazán a kövek beszélnek. S vajjon nem megható-e, hogy valamikor az erős és hatalmas Magyarország fiai kőből faragott templomot emelnek, amely az idő múlásával részben elpusztul s egy későbbi kor a maga szegényesebb formáit építi a megmaradt csonkokra

és megfugazza a faragott köveket, hogy az időközben megszületett új stílusban szegényesen csak úgy a faragott kövekre ráerőszakolt malterrel építtesse fel újból Isten hajlékát. Olyan így most, megtépetten ez a templom, mint egy késő századok után is visszatért magyar, aki nyitott, feltépett sebein, csonkjain át is hirdeti a lebirhatatlan élniakarásunkat.

Ezt aztán nem lehet és nem szabad megmozdítani, nemhogy eltolni, vagy emelni! Így szép az, megfugázottan, egymásba ékelt ablakrámákkal. Csúpan konzerválni kellene, hogy időtlen időig így maradhasson. Nincsen ez senkinek útjában, akinek csak szíve és tradíciók iránti tisztelete van. Minek bántanók? A forgalmi szempontok amúgy is kielégíthetők. És ugyan milyen volna egy ilyen formában, multjában évszázados épület egy hatalmasan a Duna fölé emelt modern, vasszerkezetű híd magasságában? Elszakítottan ősi talajától? Elképzélhetetlen! És mibe kerülne az eltolás és a többi munkálatok? Két és félmillió! Szinte elképzélhetetlen összeg manapság. Mi mindent lehetne ebből a pénzből manapság alkotni! S kérдем, ilyen hatalmas összegért ki merné tiszta lelkiismerettel vállalni a felelősséget, ha netán a templom megmozdításával nagyobb komplikációk is fellépnének.

Azt hiszem, ezt az egész kérdéskomplexumot egy csapásra megoldani — nem is szabad. Elég lenne elkészíteni egy fokozatosan végrehajtható, öt, tíz, tizenöt évre terjedő programot, melyből, ha minden évben megvalósíthatunk bármi keveset, egyszer csak azt vesszük észre, hogy egy nagy és álombaillően szép teret kaptunk. Közben érnék is a dolog, ami a minél tökéletesebb befejezésnek a legjobb biztosítóka.

az én nagy elgondolásom az Eszki Vára vonatkozásában
(a Templom - meli hátra van az utca felé)

Martonyi
1885